

Ali Duran Gülçiçek

ALEVİLİK'TE SEMAHIN ÖNEMİ VE YERİ

Kelime anlamıyla semah, Arapça kökenli “sema” sözcüğünden, gök, gökyüzü, işitme, dinleme demektir. Müzik ve semah nefesleri eşliğinde ilâhi bir aşkla, coşkuyla dönülerek yapılan ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde **Samah, Zamah, Zemak¹ Pervaz**, Mevleviler'de **Sema** olarak ifade edilen **Semah**, tasavvuf anlamıyla, Hakk'a ve hakikata ulaşmayı simgeler.

Varlık birliği ilkesine dayanan Alevi-Bektaşilik'te semahın, insanı insanla, insanı doğa ve Tanrı'yla birleştiren, bütünleştiren bir özelliği vardır. Semahlardaki hareketleri, dönüşleri (çark ve pervazları), İslâm öncesi doğa kültüründen esinlenen bazı özellikleriyle, insan doğa ilişkilerine ve gezegenlerin güneşin etrafındaki dönüşüne benzetmek mümkündür. Semah esnasında, sağ elin avuç içleriyle göğe ve sol elin yere doğru uzatılması ise, **“Hakk'tan alıp, halka verme”**yi simgeler.

Hacı Bektaş Veli'ye göre, **“Semah, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur.”**

**Haşa ki bizim semahımız oyuncak değildir;
İlahi bir sırdır mecazi değildir.
Her kim ki semahı bir oyun sayar,
O cifedir, namazı kılınır kimse değildir.**

Varlık birliği kuramını savunan düşünürlere göre, “yaşam bir törenler yığını değil, bir bayramdır: Şarkı ve dans (müzik ve semah), ağaçları sallayan rüzgâra, dallarda cıvıldaşan kuşlara, toprağı sulayan bulutlara yakın olmayı sağlar; müzik ve semah, insanı bukağılarından, yalnız kalmış ‘ben’in sınırlılığından kurtarır; onu özgürleştirir ve bütünüün parçası yapar...”²

Semah, halk arasındaki diğer bir ifadeyle Pervaz, Alevi-Bektaşiler'de olduğu gibi, Mevleviler arasında da yaygındır.

---

¹ YÖNETKEN, H. B. 1962: 2909-2911.

² FİŞ, R. 1992: 146-147.

Mevleviler'in "sema", Alevilerin "semah" olarak ifade ettikleri bu rituel dansların (raksların) kökeni çok eskilere dayanır. Tek Tanrı'lı dinlerden önceki doğa inançlarında müzik ve semah bir nevi ibadet şekliydi. Doğa inançlarında yaygın olan bu geleneğin ilkçağ Anadolu'sunda da yaygın olduğunu ve bilhassa **Kybele** râhipleri tarafından, cezbe gelip Tanrı'yla birleşmek için ak giysiler içinde fırl fırl semahlar dönüldüğü söylenir.³

Mevlânâ Celalleddin Rumi, semahı şöyle tanımlar:

**Sema nedir bilir misin?
Kendinden geçip Tanrı'ya varmak
Ve de "belâ" sesini duymak.
Sema nedir bilir misin?
Gömlekten Yusuf'a ulaşmak,
Onun kokusunu almak;
Yakup'un derdine ilaç olmak.
Sema nedir bilir misin?
Benim Tanrı'ya öyle bir zamanım var ki,
O süreçte ne en büyük bir melek
Ne de bir peygamber ulaşılabilecek.⁴**

Alevi-Bektaşî cemlerindeki Oniki Hizmetlerden biri olan semah, 3-5-7-9-12-40 kişilik (*Üçleri, Beşleri, Yedileri, Oniki İmamları ve Kırkları simgeleyen*) gruplar halinde dönüleceği gibi, 2-4-6-8-10-12 kişilik gruplar halinde de dönülür.

Diğer ayinlerde olduğu gibi, semah törenlerinde de yöresel bazı farklılıklar görülür. Zengin bir kültür mozaiğini oluşturan ve halk arasında yaygın olan semah türlerinin başında **Kırklar, Turnalar, Dem geldi, Miraçlama, Erkân, Ali Nur, Aliyar, Muhammed Ali, Cebrail, Tevhid, Sarı Turnam, Çark, Üryan, Kırat, Kartal, Alaçam, Bozok, Bengi, Garipler, Gönüller, Çoban Baba, Hubyar, Ağbaba Dem geldi, Has Nenni, Oniki İmamlar, Nevruz ve Ya Hızır** Semahları gelmektedir. **Hacıbektaş** (Nevşehir), **Çamşılı** (Sivas), **Ünye** (Ordu), **Şiran** (Gümüşhane), **Erzincan, Pazarcık** (Maraş), **Ladik** (Samsun), **Turhal** (Tokat),

³ HANÇERLİOĞLU, O. 1994: 526.

⁴ ÖZMEN, İ. 1994: 42; ULUDAĞ, S. 1974: 220-221.

Fethiye (Antalya), Kars, Tarsus, Düzce (Bolu), Edirne, Çorlu bölgelerimizde dönülen semahlar da, kendilerine özgü ritim (çark ve pervazlarıyla) dikkati çeker.⁵

Alevi-Bektaşiler’de semahlar, genellikle kadın ve erkekler tarafından birlikte dönülür. Sadece kadın veya erkeklerin döndükleri semah türleri de vardır. Bunlar yörelere göre değişir. Semazenler veya pervazcılar semaha kalkarken önce Dede’ye (Mürşit, Rehber ve Pir makamına) niyaz ederler; birbirleriyle görüşürler, sonra âşıkların (zakir, güvende veya sazendarların) **Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Nesimi, Virani, Yemini, Sadık, Noksani, Kâtibi, Kul Himmet, Köroğlu, Karacaoğlan** gibi halk ozanlarından çalıp söyledikleri nefesler eşliğinde semah dönmeye başlarlar.

Semahlar, **Ağırlama, canlanma ve yeldirme (çarh, çark, pervaz)** bölümlerinden oluşur. Ağır adımlarla başlanılan semahlar, müziğin ritimine göre yavaş yavaş hızlanır ve yeldirme bölümünde pervaneler gibi dönülür. Bu coşku içerisinde aynicemde bulunan canlar da, **“Allah Allah, Şah Şah, Hak için ola, seyr için olmaya!..”** nidalarıyla bu mistik atmosferi daha da canlandırmaya çalışırlar. Birbirlerine değmeyen, yana açılmış el ve kol hareketleriyle kanatlanmış turnaları andıran bu dönüşler tamamlandıktan sonra, semazanlar yanyana gelip dara dururlar (peymançeye geçerler), Dede semah gülbengini okur.

SEMAH GÜLBENĞİ

Bism-i Şah Allah Allah!..

Semahlar safola, günahlar affola, muratlar hâsıl ola!

Çark-ı pervazlar Hak için ola!..

Semahlarımız Kırklar semahına yazıla!

Oniki İmamların katarından, didarından ayırmaya!

Demi Pir, keremi evliya, gerçek erenler demine hû!.

---

⁵ Semahlar konusunda geniş bilgi için bkz.: BARIN, N. 1994: 37-4; BOZKURT, F. 1990; ERSEVEN, İ. C. 1990.

KIRKLAR SEMAHI

- (*Ağırlama*) Sabahtan yönümü Hakk'a döndürdüm
Muhammed Ali'yi göreyim diye
Dünyanın gâmından çektim elimi
Mürşid-i Kâmil'e ereyim diye
Varıp bir kâmil'e yoldaş olmağa
Ahd eyleyip ikrarında durmađa
Dört duvarın binasını kurmağa
Ararım üstadım bulayım diye
Âşıkım serimi sevdaya saldım
Aşkın ateşine tutuldum yandım
İmam eşiğinde peymançe durdum
Ali'nin yoluna öleyim diye
- (*Yürüme*) Ol İmam Hasan'ı canımla sevdim
Mazlum Hüseyin'in gülamı⁶oldum
İmam Zeynel ile zindanda durdum
Kendimi kırk pare böleyim diye
Her zaman anarım kesmem zikrimi
Adına kurbanım İmam Bakır'ın
Dünü gün vird'eyleyip⁷ okurum
Cafer'den bir nasip alayım diye
- (*Hızlanma*) Musa Kâzım dâmenine niyazım
İmam Rıza'ya bağlıdır özüm
Taki, Naki, Askeri'ye dir sözüm
Mehdi ile kılıç çalayım diye
Kul Veli'm Hakk'a secde ederim
Hakk'ın buyurduđu yola giderim
Dinim Hakk'dır Hak kelâmı ederim
Oniki İmam'a ereyim diye.

---

⁶ **gülam:** Esir, köle.

⁷ **vird:** Belli vakitlerde okunan dualar, âyetler.

DEM GELDİ SEMAHI

(*Ağırlama*) Muhabbet çerağın yakan Ali'dir
Âşıkım didâre pervane gibi
Cümle vücut içre bakan Ali'dir
Âşıkım didâre pervane gibi
Bağ ve bostan olmuş gülleri Ali
Öter bülbül olmuş dilleri Ali
Dest-i kudret olmuş elleri Ali
Âşıkım didâre pervane gibi
Âl-i Abâ ile dost beyan olur
Kırklar dâra durur Hak âyân olur
Kemberbeste olur çün üryan olur
Âşıkım didâre pervane gibi
Sefil Abdal eder meydan Ali'dir
Semah ile cevlân kılan Ali'dir
Erenler sultanı Merdan Ali'dir
Âşıkım didâre pervane gibi

(*Karşılama*) Dem geldi, dem geldi
Âl-i âbâ Şah geldi
Yezid'e cevr-ü cefa
Mü'mine iman geldi
Şah geldi şârımıza⁸
Bugün bayramdır bize
Şahın elâ gözleri
Armağan yeter bize
Eğdim gülün dalını
Har tutmuş yaprağını
Vâdem geldi ölürsem
Şâr örtsün toprağını

---

⁸ şâr: Şehir

(*Yürüyüş ve hızlanma*)

Yürü... Yürü... Yürü...
Ta ezel bezminde ben seni sevdim
Muhabbet eyledim candan a sunam
Muhammed Ali'yi candan seversen
Ayırma gönlünü benden a sunam

Kirpikleri oktur kemandır kaşı
Açıldı sinemde bağrımın başı
Didelerim döktü kan ile yaşı
Varayım gideyim bundan a sunam

Ben sana cânımı eyledim feda
Seni bana verdi ol gani Huda
Fâtıma neslim mi? Nedir bu eda
Bir tel mi kopardın senden a sunam

Ben seni sevmişim gönülden candan
Hiç senin haberin olmadı benden
Ferman mı okunur tozdan dumandan
Dudağın lâ'linden demden a sunam

Ey sunam gönlünden çıkarma beni
Feleğe mi verir **İlhami** seni
Bir dolu kerem et mest eyle beni
Elinden tuttuğun camdan a sunam.

TURNALAR SEMAHI (I)

(*Ağırlama*) Gitme turnam gitme nerden gelirsin
Sen nazlı canana benzersin turnam
Her bakışta beni Mecnun eylersin
Gönülde mihmana benzersin turnam
Has nenni nenni... Dost nenni nenni...

Kaşlarında mim duası yazılır -Haydar yazılı...
Cemalinde türlü benler dizilir
Seni sevmeyenler Hakk'tan yüzülür
Pir Balım Sultan'a benzersin turnam

(*Karşılama*) Pir Balım Sultan'a benzersin turnam
Yürü de dilber yürü... Canana yürü (2)

Turnam gökyüzünde pervane döner
Dertli âşıklara bâdeler sunar
Âşıkların senden inayet umar
Pir Balım Sultan'a benzersin turnam (2)

(*Hızlanma*) Allah, Allah, Allah, Allah...

Hudey, Hudey, Hudey, Hudey...

Bugün ben Pirimi gördüm / Gelir salını, salını
Selmanı'na karşı durdum / Bağı delini, delini

Allah, Allah, Allah, Allah / Bağı delini, delini
Hudey, Hudey, Hudey, Hudey / Bağı delini, delini...

Gel dedim yanıma geldi / Gamzesi sinemi deldi
Bir izzetli selam verdi / Alıp sevini, sevini

Allah, Allah, Allah, Allah / Alıp sevini, sevini
Hudey, Hudey, Hudey, Hudey / Alıp sevini, sevini...

Kaynadı kaynaştı kanım / Cesette severdi canım
Sen benimsin, ben de senin / Dedim sevini, sevini

Allah, Allah, Allah, Allah / Dedim sevini, sevini
Hudey, Hudey, Hudey, Hudey / Dedim sevini, sevini...

Kıymetin' paha biçilmez / Cemalin burda seçilmez
Vakitsiz güller açılmaz / Derdim gülünü, gülünü

Allah, Allah, Allah, Allah / Derdim gülünün, gülünü
Hudey, Hudey, Hudey, Hudey / Derdim gülünü, gülünü...

TURNALAR SEMAHI (2)

İki turnam gelir başı çığalı
Eğlen turnam eğlen, Ali'misin sen
Birisi Muhammed, birisi Ali
Eğlen turnam eğlen Ali'misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen

İki turnam gelir rengi yemyeşil
Biri İmam Hasan ol pâk-i nesil
Biri İmam Hüseyin, cennette bir gül
Eğlen turnam eğlen Ali'misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen

İki turnam gelir rengi kırmızı
Biri imam Zeynel, sürelim yüzü
Biri İmam Bâkır edem niyazı
Eğlen turnam eğlen Ali'misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen

İki turnam gelir rengi Caferi
Biri İmam Kâzım, ol yol rehberi
Biri İmam Rıza Horasan Piri
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen

İki turnam gelir rengi beyazdır
Biri Taki, Naki zikri niyazdır
Biri de Askeri merd-i Hicaz'dır
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen

Turnalar Hicaz'dan sökün eyledi
Muhammed Mehdi'yi yakın eyledi
Hakikat ehlini memnun eyledi
Eğlen turnam eğlen, Ali'misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen

Turnalar geldiler verdiler selâm
Aldım selâmını eyledim kelâm
İlhami şüphesiz gördüm vesselâm
Eğlen turnam eğlen Ali'misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen.

HACI BEKTAŞ SEMAHI

Gece gündüz hayaline dönerim ↓ Gahi bulut olur göğe ağarsın
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş Gahi yağmur olup yere yağarsın
Günahlıyım, günahımdan bezersin Ay mısın, gün müsün, günden doğarsın
Özüm dâra çekem sor Hacı Bektaş İlgin ilgin esen yel Hacı Bektaş

Arının yaptığı bala benzersin Derdimin dermanı, yaremin ucu
Şu gurbet ellerde gönlüm eylersin Dört anasır mevcut Güruh-u Naci
Bend edip de ikrarına bağlarsın Belinde tığbendi, başında tacı
Sailin sattığı kul Hacı Bektaş Yüzünde nur balkır Pir Hacı Bektaş

Hatayi, Kul Himmet eyler niyazi
Pir Sultan katarından ayırma bizi
Mahşer günlerinde isteriz sizi
Mehmet önünde çağır Hacı Bektaş.

HUBYAR SEMAHI

Şu dünyada can cesede bir konuk ↓ Şu dünyada kim istiyor durmaktan
Muhammed mirac'ta danıştı danık Muhammed hatemi verdi parmaktan
Kırkların elinden yüreğim yanık Cennet-i âlâda akan ırmaktan
Bir sen iç sevdiğim, bir de bana ver Bir sen iç sevdiğim, bir de bana ver

Şu cihanda can titrer ölümden **Derviş Ali**'m almış dersin Ulu'dan
Eğer Hızır isen gel tut elimden Ta ikrarım vardır kalubelâdan
Ab-u kevser ırmağının gölünden Şefaata umarız Pir'im Ali'den
Bir sen iç sevdiğim, bir de bana ver Bir sen iç sevdiğim, bir de bana ver.

ALAMUT SEMAHI

Ağlar da gezerim dağlar başında ↓ Bağlarsa yaremi efendim bağlar
Beni boş yerlere ağlatma Ali Eşiğine düşmüş bir geda ağlar
Değirmenler döner gözüm yaşında Ahımdan tutuştu dereler dağlar
Kuru çaylarında çağlatma Ali Yolum yüce bele uğratma Ali
(*Hünkârım Ali, ecdadım Ali*) (*Hünkârım Ali, ecdadım Ali*)

Cevrin bana mı, yoksa yâremi Bir derde düşürdün derman ver yeter
Hançer vurup sızılattıma yaremi Bahçede bülbüller şakıyıp öter
Şah Hüseyin için sar bu yaremi Bunca ağlattığın **Veli**'yi yeter
Yaramı rakibe bağlatma Ali Yaremi açıp ta ağlatma Ali
(*Hünkârım Ali, ecdadım Ali*) (*Hünkârım Ali, ecdadım Ali*)

SİVAS SEMAHI

(Ağırlama)

Gene dertli dertli inliyorsun   ↓ Yoksa sana ya düzen mi düzdüler
Sarı turnam sinen yaralandı mı   Perdelerin tel tel edip üzdüler
Hiç el değmeden de inliyorsun   Tellerini sırmadan mı süzdüler
Sarı turnam sinen yaralandı mı   Yoksa ciğerlerin parelendi mi

(Karşılama)

Havayı da deli gönül havayı   Kuru kütük yanmayınca tüter mi
Ay doğmadan şavkı tutar ovayı   Ak gerdanda çifte benler biter mi
Türkmen kızı katarlamış mayayı   Vakti gelmeyince bülbül öter mi
Çekip gider bir gözleri sürmeli   Öter gider bir gözleri sürmeli

(Hızlandırma)

Dere kenarında yerler hurmayı   **Karacaoğlan** der ki ne fayda
Kılavuz ederler telli turnayı   ↓ Merhamet kalmamış yoksula bayda
Ak göğsün üstünde ilik düğmeyi   Yıkılası karlı dağlar ardında
Çözüp gider bir gözleri sürmeli   Aşar gider bir gözleri sürmeli.

KIR AT SEMAHI

(Ağırlama)

Gene kırçalandı dağların başı
Ömrüm, ömrüm, ömrüm, ömrüm...
Durmayıp akıyor gözümün yaşı
Ne yaman firkatlı kır atın işi
Kır at bu dağları aşmalı bugün
Nenni de nenni dost nenni nenni
Nenni de nenni has nenni nenni...

(Karşılama)

Kır at da gidiyor koştuğu zaman
Ömrüm, ömrüm, ömrüm, ömrüm...
Dizgini boynunda aştığı zaman
Deli boran gibi coştığı zaman
Köpüğü sağrıdan seçmeli bugün
Nenni de nenni dost nenni nenni
Nenni de nenni has nenni nenni...

(Yeldirme)

↓ Kır at da gidiyor başı dumanlı
Hele kaldır gönlümdeki gümanı
Seherden sonraki kuşluk zamanı
Dostun ellerine düşmeli bugün
Hay hay, hay hay, hay hay
Yârin yaylasına düşmeli bugün
Eğlen dur, Telli turnam eğlen dur...

Derviş Mehemedim piri pir ise⁹

O yâr ile ahd ü aman bir ise
Kır at sende küheylanlık var ise
Pirin dergâhına düşmeli bugün
Hay hay, hay hay, hay hay
Pirin divanına düşmeli bugün
Eğlen dur, eğlen dur
Telli turnam eğlen dur...

⁹ Âşık Daimi'nin de okuduğu bu nefeste „Abdal Pir Sultan“ mahlası geçmektedir.

Ali Duran Gülççek: *Alevilik (Bektaşilik-Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar*, İstanbul 2004, 2. Cild, s. 708-717.